

Bezhodnotová veda ako produkt sekvenčnej argumentácie¹

Marek Káčer

Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, Bratislava
humnox@gmail.com

Abstrakt:

Je prípustné dovoliavať sa hodnoty dobra pri hľadaní pravdy? Richard Rudner tvrdí, že áno, pretože vedci a vedkyne pri stanovovaní miery potrebnej sily dôkazu berú do úvahy aj spoločenské následky ich prípadného omylu. Pokiaľ však bezhodnotovosť vedeckého poznávania chápeme ako požiadavku na prednostné, a nie výlučné postavenie epistemických kritérií, potom Rudnerov postreh ju nepopiera, ale potvrdzuje. Argumentačná sekvencia, v ktorej posudzujeme udržateľnosť hypotézy či teórie na základe epistemických kritérií, je iná ako sekvencia, v ktorej posudzujeme vhodnosť samotných epistemických kritérií. Pre bezhodnotovosť vedeckého poznávania je kľúčové, aby vedci a vedkyne medzi týmito sekvenciami neskákali svojvoľne.

Kľúčové slová: bezhodnotová veda, Rudnerov argument, argumentačné sekvencie, štruktúrovaný právny diskurz, dôvody prvého a druhého rádu, epistemické a neepistemické hodnoty

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2021.3r.509>

Úvod

Súčasťou metodológie modernej vedy je aj kánon, podľa ktorého by vedci a vedkyne mali skúmať skutočnosť takú, aká je, nie takú, akú by ju chceli mať. Ak by sa tohto pravidla nedržali, závery, ku ktorým by dospeli, by boli subjektívne, a my by sme teda nemali dôvod rozmýšľať nad tým, či sú pravdivé. Ľudia, ktorí veria v objektívnu realitu prírody, no neveria v objektívnu realitu morálky, inklinujú k záveru, že uvedený kánon vylučuje z oboru vedy

¹ Tento článok vznikol v rámci projektu APVV-15-0267 „Právny pluralizmus: zmeny v chápaní práva“. Ďakujem Eduardovi Báránymu, Lucii Berdisovej, Petrovi Colotkovi, Martinovi Haplovi, Jakubovi Neumannovi, Štefanovi Siskovičovi, Tomášovi Sobkovi a anonymným recenzentom *Filosofického časopisu* za pripomienky k skoršej verzii tohto textu.

aj morálne otázky. V nich totiž ide o vec hodnôt, nie faktov, o vec vôle, nie rozumu, ide skôr o predmet hlasovania ako o predmet vedeckého skúmania.²

Ostražitý prístup vedy k hodnotovým otázkam má svoje dobré dôvody. Je to jeden z prostriedkov, ako sa veda bráni proti svojmu zneužitiu na politické ciele. Nie je to tak dávno, čo sa v našom regióne vedecké diela zo spoločenských a humanitných odborov hodnotili nie podľa toho, ako veľmi sa opierajú o pádne argumenty, ale podľa toho, ako verne potvrdzujú oficiálnu štátnu ideológiu.³ Keď už nič iné, ideál bezhodnotového poznávania mohol poslúžiť ako maják na únikovej ceste smerom k témam, ktoré neboli zatažené morálnymi či politickými spormi, napr. k logike.⁴

Po troch desaťročiach života v demokracii sa naša veda nachádza v inej situácii. Politická kultúra sa radikalizuje, populizmus vyhráva nad konštruktívnymi riešeniami a zúriaca informačná vojna vedie k spochybňovaniu hodnotových pilierov liberálnej demokracie. Na mieste je otázka, či sa liberálna demokracia dokáže proti týmto hrozbám brániť aj inak ako len násilím a manipuláciou. Sú spoločenské vedy schopné dokázať, že demokratický poriadok základných práv a slobôd je objektívne lepším zriadením ako totalitný a policajný štát? A ak by sa niekto podujal tento dôkaz predložiť, nešlo by opäť iba o obhajobu panujúcej politickej ideológie? O maskovanie subjektívnych túžob a ich vydávanie za objektívne dôkazy?

Na začiatok treba uviesť, že postulát bezhodnotového poznávania sme predstavili v neotesanej, a preto ťažko udržateľnej podobe. Totiž hodnotové voľby súvisiace s vedeckým skúmaním sú prítomné napríklad: **1)** už v samotnom rozhodnutí, či vôbec budeme skúmať, ďalej **2)** v samotnom výbere predmetu skúmania, alebo **3)** vo výbere slov, ktorými chceme daný predmet popísať, či všeobecnejšie **4)** vo výbere metódy, ako ho budeme skúmať. Pri skúmaní ľudského konania musíme okrem toho riešiť problém, **5)** či sme vôbec schopní pochopiť konanie aj bez toho, aby sme sa stotožnili s hodnotovou perspektívou skúmaného aktéra. Navyše termín „bezhodnotové poznávanie“ je sám osebe zavádzajúci, pretože každé poznávanie sa odohráva a posudzuje minimálne s ohľadom na hodnotu pravdy, resp. s ohľadom na kritériá, ktoré sú od nej odvodené („epistemické kritériá“). V doslovnom slova zmysle tak žiadna bezhodnotová veda neexistuje, tento výraz je *terminus technicus* označujúci požiadavku, aby sa udržateľnosť vedeckých tvrdení hodnotila podľa epistemických, nie morálnych kritérií.

2 Pozri napr. Hägerström, A., On the Truth of Moral Propositions. In: Hägerström, A., *Philosophy and Religion*. Transl. R. T. Sandin. New York, Humanities Press 1964, s. 77–96.

3 Příbáň, J., Na stráží jednoty světa: marxismus a právní teorie. In: Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (eds.), *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno, Mezinárodní politologický ústav–Masarykova univerzita 2009, s. 48 a nasl.

4 Tamtiež, s. 58.

V prvej kapitole tohto článku si predstavíme argument Richarda Rudnera, podľa ktorého vedci používajú morálne kritériá na korekciu svojich záverov, no nie z obavy pred ich možným zneužitím, ale z obavy pred vlastnou omylnosťou. Základná otázka článku teda znie: *Je v súlade s kánonom bezhodnotového poznávania, ak vedci žiadajú pre potvrdenie vedeckého záveru väčšiu silu dôkazu z obavy pred nežiaducimi následkami vlastnej omylnosti?* V druhej kapitole uchopujeme tento problém cez tzv. argumentačné sekvencie. Každá argumentácia má svoju vlastnú postupnosť, ktorá existuje nielen medzi jednotlivými argumentmi, ale aj medzi jednotlivými úsekmi argumentácie, ktoré majú osobitné kritériá platnosti. V tomto kontexte môže byť chybou, ak hovoriaci svojvoľne skáče z jednej sekvencie do druhej, čo budeme ilustrovať na príklade právneho diskurzu. V tretej kapitole uvažujeme o argumentačných sekvenciách v kontexte vedeckého diskurzu. Argumentačná sekvencia, v ktorej posudzujeme udržateľnosť hypotézy či teórie na základe epistemických kritérií, je iná ako sekvencia, v ktorej posudzujeme vhodnosť samotných epistemických kritérií. Pokiaľ bezhodnotovosť vedeckého poznávania chápeme ako požiadavku na prednostné, nie výlučné postavenie epistemických kritérií, potom ju Rudnerov argument nepopiera, ale potvrdzuje. Pre bezhodnotovosť vedeckého poznávania je totiž kľúčové, aby vedci a vedkyne medzi uvedenými sekvenciami neskákali svojvoľne.

1. Jérômeho problém a Rudnerov argument

Ak pointa bezhodnotového poznávania spočíva v tom, že si nemáme pliesť pravdu s dobrom, potom čo z tejto pointy ostáva, ak to prvé hľadáme práve kvôli tomu druhému? Tak napríklad Jérôme Lejeune, francúzsky vedec a presvedčený katolík, odhalil genetické príčiny Downovho syndrómu, no namiesto toho, aby jeho objav urýchlil vynájdenie lieku pre trpiacich, prispel k rozvoju prenatálnej diagnostiky, ktorá viedla mnohé ženy k podstúpeniu interrupcie.⁵ Ako by sa mal Lejeune zachovať, ak by na prahu svojho objavu vedel, aké budú jeho praktické aplikácie? Spravil by chybu, ak by udržateľnosť záverov svojho výskumu pochybnil len preto, aby tým ochránil hodnotu ľudského života, kvôli ktorej s výskumom vôbec začal?

Áno spravil, pretože uvedeným postupom by zmiešal diskusiu o tom, či je určité tvrdenie pravdivé alebo hypotéza potvrdená, s diskusiou o tom, ako by sme mali dané tvrdenie či hypotézu využiť v praxi. Hoci tieto dva problémy môžu v určitých kontextoch so sebou súvisieť, ich riešenia hodnotíme podľa odlišných súborov kritérií a sú od seba navzájom nezávislé. Nejde ani tak

5 Karamanou, M. et al., Jérôme Lejeune (1926–1994): Father of Modern Genetics. *Acta medico-historica adriatica*, 10, 2012, No. 2, s. 311–316.

o formálnu správnosť usudzovania ako o adekvátnu distribúciu zodpovednosti za vlastné konanie. Ak niekto využije nový poznatok na páchanie zla, ku ktorému by inak nedošlo, priamu zodpovednosť za toto zlo nesie ten, kto poznatok využil, nie ten, kto ho zdôvodnil. Málokto by považoval za morálne zlú osobu vynálezcu zápaliak len preto, že existuje podpaľačstvo. Nesprávne pripísaná zodpovednosť sa však manifestuje nielen ako problém krivého obvinenia, ale aj ako problém uzurpácie morálnej zodpovednosti. Ak by totiž Lejeune spochybnil udržateľnosť záverov svojho genetického výskumu len preto, aby znížil počet potratov geneticky chybných plodov, *de facto* by tým pripravil tehotné ženy o možnosť urobiť informované rozhodnutie, či si ponechať postihnuté dieťa a starať sa oňho. Prečo by mal túto morálnu voľbu urobiť za ne, ak na rozdiel od nich nenesie jej bezprostredné dopady? Lepšie znalosti z genetiky predsa neznameniajú lepšiu kompetenciu pri rozhodovaní o tehotenstve a rodičovstve. Epistemická autorita vo všeobecnosti neimplikuje aj autoritu morálnu.⁶

Dodajme, že sám Lejeune dokázal načrtnutú hodnotovú disonanciu odstrániť tak, že uvedené problémy riešil nie v jednom, ale v dvoch osobitných typoch diskurzu: svoj genetický výskum riešil v plášti vedeckého výskumníka, zatiaľ čo jeho praktické implikácie riešil v plášti katolíckeho aktivistu. Ak vôbec, tak zmätočného zmiešania týchto dvoch problémov sa dopustili niektorí jeho kritici, keďže Lejeunove katolícke názory údajne znížili jeho šance získať Nobelovu cenu za medicínu.⁷

Vzťah medzi pravdou a dobrom je však oveľa subtilnejší než v uvedenom modelovom príklade. Richard Rudner vo svojom slávnom článku ukázal, že inherentnou súčasťou vedeckej metódy sú aj morálne rozhodnutia. Rudner totiž upozorňuje, že žiadnu vedeckú hypotézu nemožno potvrdiť so stopercentnou istotou, a preto je potrebné stanoviť hranicu prijateľnosti možného omylu. Posúdenie tejto otázky je však závislé od závažnosti následkov, ktoré by mohol omyl spôsobiť. Pri skúmaní, či určitý liek obsahuje jedovatú látku v smrteľnom množstve, budeme vyžadovať vyššiu mieru istoty ako pri skúmaní, či určitý počet strojovo razených praciek do opaskov vykazuje výrobné vady.⁸ Podľa Rudnera teda platí, že miera epistemickej istoty potrebnej pre potvrdenie hypotézy závisí od miery morálnej závažnosti prípadného omylu.⁹ Hodnotové

6 Napr. úroveň starostlivosti o deti je závislá od poznatkov z vývinovej psychológie, zdravotvedy, diétológie, pedagogiky či ekonómie, no aj napriek tomu sa vo všetkých kútoch sveta rešpektuje pravidlo, že o deti sa majú starať v prvom rade ich rodičia, a nie osoby, čo si v týchto vedných odboroch spravili profesúru. Pozri bližšie: Estlund, D., *Democratic Authority: A Philosophical Framework*. Princeton–Oxford, Princeton University Press 2008, s. 261.

7 Karamanou, M. et al., Jérôme Lejeune (1926–1994): Father of Modern Genetics, c.d., s. 315.

8 Rudner, R., The Scientist Qua Scientist Makes Value Judgments. *Philosophy of Science*, 20, 1953, No. 1, s. 2.

9 Tamtiež.

rozhodnutia sú súčasťou vedeckej metódy a odmietanie tohto faktu prispieva jedine k tomu, že sa budú robiť „intuitívne, nevedome a náhodne“.¹⁰

Namiesto na nežiaduce praktické následky možného zneužitia vedy obracia Rudner pozornosť na nežiaduce následky jej omylnosti. Takýmto obratom Rudner elegantne obchádza vyššie uvedenú námietku o zmätočnom pripisovaní zodpovednosti. Priestoru pre zmätky veľa neostáva, pretože ak vedci a vedkyne nesú nejakú im vlastnú zodpovednosť, tak je to v prvom rade zodpovednosť za kvalitu ich práce, teda aj za svoju vlastnú omylnosť. Lejeune neniesol zodpovednosť za to, či sa plody s diagnostikovaným Downovým syndrómom narodia alebo utratia, niesol však zodpovednosť za to, či sa ako postihnuté týmto syndrómom budú diagnostikovať práve len tie plody, ktoré ho skutočne majú. Ak by Lejeune na začiatku svojho výskumu vedel, že jeho výsledky povedú k zvýšenému počtu interrupcií, mohlo by to byť preňho ako vedca dodatočným dôvodom pre prísnejšie posúdenie svojich vedeckých záverov.¹¹ Totiž čím vyššia šanca, že sa mylí, tým vyššia šanca, že sa okrem postihnutých plodov utratia aj tie zdravé. Je však takáto interakcia medzi epistemickými a morálnymi kritériami dôkazom, že veda nie je „bezhodnotová“? V nasledujúcom texte sa pokúsime ukázať, že nie. Aj keď inventár vedeckej metodológie obsahuje popri epistemických kritériách aj kritéria morálne, predsa len je lepšie, ak medzi týmito kritériami rozlišujeme a ak ich aplikujeme postupne, v určitom poradí, nie naraz. Bezhodnotovosť vedeckého poznávania spočíva práve v zachovaní tejto postupnosti.

2. Argumentačné sekvencie v právnom diskurze

Predpokladajme, že v jednom diskurze dokážeme problematizovať nielen udržateľnosť určitej vedeckej hypotézy, ale aj udržateľnosť jej ontologických predpokladov. Predpokladajme ďalej, že tieto ontologické predpoklady sa dajú riešiť pragmaticky: v tomto zmysle nebude pre nás dôležité určiť, či

10 Tamtiež, s. 6. Rudner situuje svoj záver do kontextu debaty o ontologických záväzkoch, ktorá prebehla medzi Carnapom a Quineom, pričom sám sa prikláňa na Quineho stranu, podľa ktorej neexistuje ostrá deliaca čiara medzi empirickými a ontologickými, resp. konceptuálnymi, otázkami. Pozri bližšie Carnap, R., *Empiricismus, sémantika a ontológia*. In: Carnap, R., *Význam a nevyhnutnosť*. Prel. R. Cedzo. Bratislava, Kalligram 2005, s. 296 a nasl. Quine, W. V. O., *On Carnap's Views on Ontology*. In: Quine, W. V. O., *The Ways of Paradox and Other Essays*. New York, Random House 1966, s. 131. Plodnú aplikáciu Carnapovho rozdielu medzi internými a externými otázkami v kontexte filozofie vedy možno nájsť v: Lacey, H., *Is Science Value Free? Values and Scientific Understanding*. London–New York, Routledge 1999, s. 115–117; s. 200–201.

11 Pri kvantitatívnych výskumoch sa toto prísnejšie posúdenie prejavuje v odlišnej úrovni štatistickej významnosti vyjadrujúcej prípustné riziko omylu. Pri medicínskych výskumoch vo všeobecnosti musí byť toto riziko menšie ako 1 %, zatiaľ čo pri výskumoch v sociálnych vedách sa bežne akceptuje riziko menšie ako 5 %. Pozri bližšie: Craparo, R. M., *Significance Level*. In: Salkind, N. J. (ed.), *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. Thousand Oaks, CA, SAGE Publications 2007, s. 890.

skutočne existujú čísla alebo či skutočne existuje nejaká objektívna realita, dôležité bude určiť, či je pre nás užitočné zaviesť jazyk čísiel alebo jazyk objektívnej reality. Takýmto spôsobom sa budeme môcť v jednom a tom istom diskurze dovoliavať epistemických ako aj neepistemických kritérií. Znamená to, že bezhodnotovosť vedeckého poznávania je iba ilúziou či nedosiahnuteľným ideálom? Podľa nášho názoru to tak nie je, pretože uvedené kritériá je potrebné aplikovať v určitom poradí, nie naraz.

Hľadanie pravdy vo vedeckom diskurze má podobu argumentácie. Argumentácia je charakteristická tým, že v nej jednotlivé myšlienky idú podľa určitej postupnosti, ktorú si sčasti určuje sám hovoriaci, no sčasti je daná fixnými logickými vzťahmi: Z premís hovoriaci vyvodzuje závery, z nich si potom vyberá tie, ktoré považuje za dôležité, a kladie ich ako premisy pre ďalší úsudok, až kým sa nedostane k záveru, ktorý chcel pôvodne dokázať. Určitá logická postupnosť existuje nielen medzi jednotlivými argumentmi, ale aj medzi jednotlivými argumentačnými sekvenciami. Každá sekvencia má vlastné pravidlá hry, vlastné kritériá pre posúdenie platnosti argumentu. Nedodržaním sekvenčnej postupnosti dochádza k sekvenčnému posunu, v ktorom sa platnosť argumentov posudzuje zmätočne, na základe kritérií z inej sekvencie. V karikatúre by sme mohli túto chybu ilustrovať na osobe, ktorá sa podujala merať hmotnosť určitého telesa v hektolitroch len z toho dôvodu, že v predchádzajúcom kroku bolo jej úlohou vypočítať, aký má teleso objem.

Naša otázka znela, či je takýmto neprípustným sekvenčným posunom aj dovoliavať sa dobra pri hľadaní pravdy. Predtým než prejdeme k odpovedi, sa bližšie pozrieme, ako sa s myšlienkou argumentačných sekvencií pracuje v právnom diskurze. Analýza právneho diskurzu je pre nás inšpiratívna aj napriek tomu, že jeho primárnym účelom nie je hľadanie pravdy. Je to z toho dôvodu, že v porovnaní s vedeckým diskurzom je právny diskurz v oveľa väčšej miere inštitucionalizovaný a niektoré z jeho argumentačných sekvencií sú vyčlenené do osobitnej fázy procesu, prípadne do samostatnej rozhodovacej procedúry. Navyše myšlienka argumentačných sekvencií je v literatúre najviac rozpracovaná práve v odbore teórie práva. V nasledujúcich riadkoch sa pozrieme na argumentačné sekvencie vyplývajúce z: **a)** lexikografického poradia niektorých právnych termínov a z **b)** rozdielu medzi aplikáciou a tvorbou právnych pravidiel.

Ad a) Argumentačné sekvencie môžu vyplývať z lexikografického poradia niektorých právnych termínov.¹² Napríklad pojmu trestu je lexikálne predradený pojem viny, pretože nemá zmysel určovať druh a výšku trestu, pokiaľ

12 John Rawls definuje „lexikálne poradie princípov“ takto: „Je to usporiadanie, pri ktorom musí byť najskôr splnený prvý princíp, aby sme mohli prejsť k druhému, druhý skôr ako budeme uvažovať o treťom atď.“ Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*. Přel. K. Berka. Praha, Victoria publishing 1995, s. 37. Citáciu do slovenčiny preložil autor state.

nemáme určenú osobu, ktorej sa má trest uložiť. Podobné lexikálne poradie je medzi obvinením a obhajobou, manželstvom a rozvodom, uzavretím zmluvy a odstúpením od zmluvy...¹³ George Fletcher porovnával angloamerický a kontinentálny právny diskurz a dospel k záveru, že ten prvý je plochý [*flat*], zatiaľ čo ten druhý je štruktúrovaný. Plochý právny diskurz sa odohráva v jednej rovine, čo znamená, že kritériá relevantné pre rozhodnutie prípadu berú právnici do úvahy naraz, resp. bez ohľadu na nejaké vopred stanovené poradie. Na druhej strane štruktúrovaný právny diskurz sa odohráva v dvoch štádiách: v prvom štádiu sa skutkový stav kategoricky subsumuje pod právnu normu, v druhom štádiu vstupujú do úvahy okolnosti, ktoré danej norme obmedzujú jej pôsobnosť.¹⁴ Fletcher túto dvojfázovosť demonštruje na prípade sebaobrany. Sebaobranu možno použiť len na odvrátenie protiprávneho útoku, napadnutá osoba má *právo* sa brániť, pretože takýmto konaním len háji svoju slobodu koexistujúcu s rovnakou slobodou ostatných. Napriek tomu sebaobrana nesmie byť neprimeraná, pretože útočník – aj keď momentálne koná protiprávne – je tiež iba ľudskou bytosťou, s ktorou treba súcitiť.¹⁵ Spravodlivosť káže, že obeť má právo sa brániť proti útočníkovi, zatiaľ čo milosrdenstvo kontruje, že obeť má povinnosť útočníka rešpektovať. Ako túto kolíziu vyriešiť? V plochom diskurze by to šlo jedine tak, že by sme jednej hodnote dali prednosť pred druhou alebo že by sme sa ich pokúsili navzájom medzi sebou vyvážiť a v nejakej kompromisnej variante aplikovať obidve naraz. V štruktúrovanom diskurze sa tejto kolízii dokážeme vyhnúť, pretože argumentujeme v dvoch samostatných sekvenciách: v prvej, ktorej kritériom je spravodlivosť, riešime *dôvodnosť* sebaobrany, v druhej, ktorej kritériom je milosrdenstvo, riešime jej *primeranosť*.¹⁶ Poradie medzi dôvodnosťou a primeranosťou sa vymeniť nedá: v mysli či dialógu môžeme tematizovať primeranosť, len ak predpokladáme, že existuje dôvodnosť. Tak isto sa nedajú vymeniť ani kritériá, ktoré sú s týmito otázkami spojené: dôvodnosť sebaobrany sa nedá oprieť o milosrdenstvo, pretože povinnosť odpúšťať by úplne prevážila nad

13 Stojí za zváženie, či o termíne, ktorý lexikálne predchádza inému termínu, môžeme uvažovať ako o logickej presupozícii. Porovnaj Levinson, S. C., *Pragmatics*. 19th ed. Cambridge, Cambridge University Press 2008, s. 181 a nasl.

14 Fletcher, G. P., *The Right and the Reasonable*. *Harvard Law Review*, 98, 1985, No. 5, s. 951.

15 Tamtiež, s. 968.

16 Porovnaj Chapman, B., *Law, Incommensurability, and Conceptually Sequenced Argument*. *University of Pennsylvania Law Review*, 146, 1998, No. 5, s. 1514–1520. Štruktúrovaný právny diskurz však môže mať viac ako dve štádiá, pričom ich rozvrhnutie spravidla reflektuje špecifické znenie právnych noriem a špecifiká súdneho procesu, v ktorom sa voči nárokom vznášajú námietky, voči námietkam protinámietky atď. Právny diskurz o nutnej obrane podľa slovenského trestného práva je štruktúrovaný takto: 1. Vykazoval skutok znaky trestného činu? Ak áno: 2. Išlo o nutnú obranu? Ak áno: 3. Bola obrana celkom zjavne neprimeraná? Ak áno: 4. Konal obžalovaný v silnom rozrušení spôsobenom útokom, najmä v dôsledku zmätku, strachu alebo zľaknutia? Ak áno: 5. Obžalovaného treba oslobodiť.

právom brániť sa, a ak nejde o to, ako paralyzovať útočníka, ale o to, či nastaviť druhé líce, otázku primeranosti ani nemá zmysel otvárať.¹⁷

Ad b) Argumentačné sekvencie existujú aj v diskurze o diskurze, keď sa dôvody vzťahujú na dôvody, pravidlá upravujú pravidlá, jazyk opisuje jazyk... Takéto referenčné vzťahy rozvrstvujú argumentáciu do diskurzu a metadiskurzu, do dôvodov prvého rádu a dôvodov druhého rádu, do pravidiel správania a do pravidiel stanovujúcich spôsob aplikácie a tvorby pravidiel správania, do objektového jazyka a metajazyka... V prvej sekvencii argumentujeme, resp. hodnotíme argumenty, podľa určitých kritérií; v druhej sekvencii tematizujeme samotné kritériá: môžeme napr. zisťovať, či sú platné podľa kritérií vyššieho rádu, či ich vieme zmeniť alebo ako riešiť ich vzájomné kolízie. Teoreticky môžeme jednotlivé sekvencie takýmto spôsobom vrstviť donekonečna, no pri riešení konkrétnych praktických problémov si zvyčajne vystačíme s málom (o chvíľu uvidíme, že už štyri sekvencie sú veľa). Ako sme spomenuli vyššie, moderný právny systém je vďačným predmetom ilustrácie, pretože niektoré zo sekvencií sú vyčlenené do osobitnej rozhodovacej procedúry. Za cenu veľkého zjednodušenia by sme mohli povedať, že v súdnom procese ide o kvalifikáciu ľudského správania s ohľadom na znenie zákona a v legislatívnom procese ide o formuláciu zákona s ohľadom na verejnoprospešné ciele a ústavné princípy. Teda v prvej sekvencii súdy riešia otázku *čo hovorí právo* a odpovede hodnotia podľa textu zákona; v druhej sekvencii parlament rieši otázku *čo má hovoriť právo* a návrhy hodnotí podľa váhy verejnoprospešných cieľov, naliehavosti riešeného problému, hodnotových priorít daných výsledkami volieb, podľa celkového súladu s ústavou a inými dôležitými normami. V teórii práva sa diskutuje o tom, či pri rozhodovaní konkrétneho prípadu sudca smie preskočiť z prvej sekvencie do druhej, teda či smie zaujať rolu zákonodarcu. Prečo je vôbec takýto sekvenčný posun problematický? Začnime rozlíšením medzi dôvodmi prvého a druhého rádu, ktoré navrhol Joseph Raz.

Keď zvažujeme, ako konať, z rôznych alternatív správania si vyberáme tú, ktorá sa opiera o dôvody s najväčšou celkovou váhou. Základom rozhodovacieho procesu je teda porovnávanie vzájomne si konkurujúcich dôvodov (hodnoty, ciele, túžby...). Joseph Raz namieta, že takýto popis rozhodovania je príliš jednoduchý, pretože v živote často odmietame zvažovať odôvodnenosť jednotlivých alternatív správania a sám tento zdržanlivý postoj opierame o nejaký vyšší dôvod. Napríklad pri investovaní na akciových trhoch by laik azda spravil lepšie, ak by svoje rozhodnutie, či kúpiť akcie konkrétneho podniku, prenechal na skúseného makléra. Takéto zrieknutie sa vlastného úsudku môže obhajovať tým, že pre neho ako laika ide o najlepší spôsob op-

17 Spravodlivosť a milosrdenstvo sú vágne pojmy, takže uvedená analýza bude viac či menej udržateľná podľa toho, akú koncepciu týchto pojmov zvolíme.

timalizácie pomeru medzi výškou zisku a mierou rizika. Dôvody, prečo si ne/kúpiť akcie konkrétnej spoločnosti, sú však iného rádu ako dôvody, prečo by laik ne/mal nechať investičné rozhodnutia na dôveryhodnom expertovi. Do popisu rozhodovacieho procesu by sme teda mali zahrnúť aj skutočnosť, že dôvody môžu vystupovať v rôznych sekvenciách: Dôvody prvého rádu nám hovoria, prečo by sme si ne/mali osvojiť určitú alternatívu správania, zatiaľ čo dôvody druhého rádu nám hovoria, prečo by sme si ne/mali osvojiť určité dôvody prvého rádu.¹⁸ Joseph Raz využíva tento postreh pre vymedzenie pojmu (prikazujúceho) pravidla: Pravidlo funguje nielen ako dôvod prvého rádu, ktorý nám hovorí, čo ne/máme spraviť, ale aj ako dôvod druhého rádu, ktorý nám hovorí, že ostatné prvorádové dôvody máme ignorovať. O prikazujúcom pravidle môžeme teda uvažovať ako o vylučujúcom dôvode [*exclusionary reason*]. Ak uznáme, že dôvody môžu byť zoradené v rôznych rádoch, musíme podľa Raza zmeniť aj našu pôvodnú predstavu o spôsobe, akým riešime kolízie medzi nimi. Totiž vyvažovanie je riešením iba vtedy, ak sú vo vzájomnej kolízii dôvody pochádzajúce z prvého rádu. Naproti tomu kolíziu medzi prvorádovým a vylučujúcim dôvodom možno vyriešiť len „podľa všeobecného pravidla praktického uvažovania, ktoré určuje, že vylučujúci dôvod vždy preváži nad dôvodom prvorádovým“.¹⁹ Prikaz je vylučujúcim dôvodom, pretože jeho uznaním sa zriekame vlastnej úvahy o tom, čo je najlepšie v danej situácii urobiť.

Koncepcia pravidla ako vylučujúceho dôvodu nám síce vysvetľuje, prečo pravidlá vo všeobecnosti prevažujú nad konkurenčnými prvorádovými dôvodmi, no nedáva nám celkom jasnú odpoveď na otázku, prečo pravidlá prevažujú aj nad dôvodmi, kvôli ktorým tieto pravidlá prijaté. S vysvetlením prichádza Frederick Schauer, ktorý pravidlo chápe ako zafixovanú generalizáciu [*entrenched generalization*], pomocou ktorej možno dosiahnuť nejaký cieľ.²⁰ Každá generalizácia je do určitej miery svojvoľná, a preto striktná aplikácia pravidla (dôvodu druhého rádu) a môže viesť k iným výsledkom ako priama aplikácia jeho justifikácie (dôvodu tretieho rádu). Ak zákonodarca stanoví maximálnu povolenú rýchlosť, robí to zrejme preto, aby dosiahol vyššiu bezpečnosť cestnej premávky. Zo všetkých možných faktorov ohrozujúcich túto bezpečnosť si ako vhodnú generalizáciu vybral práve rýchlosť jazdy, ktorej stanovený limit zafixoval v jazyku príslušného zákazu. Zákonodarca danú generalizáciu zafixoval s vedomím, že existujú osobitné situácie, spôsoby jazdy či vlastnosti šoférov, ktoré robia jazdu bezpečnou, aj keď pre-

18 Raz, J., *Practical Reason and Norms*. Oxford, Oxford University Press 1999, s. 35 a nasl.

19 Tamtiež, s. 40.

20 Schauer, F., *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*. Oxford, Oxford University Press 1991, s. 26.

kračuje stanovený limit, a že existujú iné faktory, ktoré robia jazdu nebezpečnou, aj keď je pod stanoveným rýchlostným limitom. Skôr či neskôr sa teda musí objaviť prípad, v ktorom aplikácia textu zákona vedie k inému výsledku ako priama aplikácia jeho účelu, a základná otázka znie: Prečo sa slov zákona treba pridržiavať aj tu?²¹

Schauer odpovedá rozdelením justifikácie na vecnú [*substantive*] a formálnu [*rule-generating*]. Vecná justifikácia opodstatňuje určité pravidlo odkazom na cieľ, ktorý sa má uplatňovaním pravidla dosiahnuť. Formálna justifikácia nám hovorí, prečo je dobré špecifikovať vecnú justifikáciu práve vo forme pravidiel, teda prečo je vo všeobecnosti lepšie, keď ľudia rozhodujú na základe pravidiel, a nie priamo na základe ich vecnej justifikácie.²² Formálna justifikácia nám otvára ďalšiu, v poradí štvrtú, argumentačnú sekvenciu, v ktorej hľadáme odpoveď na otázku, prečo je lepšie riadiť sa dôvodmi druhého rádu ako dôvodmi tretieho rádu.²³ Schauer odpovedá, že striktným uplatňovaním pravidiel sa potvrdzuje vláda pravidiel, ktorá prináša väčšiu predvídateľnosť ľudského správania, zvyšuje efektivitu rozhodovacích procesov, znižuje riziko chybovosti rozhodnutí, zvyšuje systémovú stabilitu, slúži ako prostriedok deľby moci a posilňuje kooperačné tendencie vo vnútri skupiny.²⁴

Spravil by policajt chybu, ak by pokutoval šoféra, ktorý v úmysle zachrániť svojho zraneného spolujazdca porušil zákaz prekročiť maximálnu rýchlosť jazdy, hoci sám tento zákaz bol prijatý v úmysle ochrániť zdravie a život účastníkov premávky? Ústavný súd ČR by vyriešil tento prípad odkazom na jednu zo svojich kľúčových a často opakovaných viet: „Mechanická aplikácie abstrahujúci, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity.“²⁵ Z vecného hľadiska by bolo absurdné, aby policajt uvedený priestupok sankcionoval, pretože v tomto prípade bol dôvod porušenia práva a dôvod jeho prijatia jeden a ten istý. Z formálneho hľadiska však dáva zmysel, aby policajt pokutu udelil, pretože dovolávať sa dôvodu prijatia pravidla ako dôvodu pre ospravedlnenie jeho porušenia je sekvenčným skokom z tretieho

21 Tamtiež, s. 28.

22 Tamtiež, s. 94.

23 Formálna justifikácia ako osobitná štvrtá sekvencia argumentácie vstupuje do hry vtedy, ak sa dôvody druhého a tretieho rádu rozchádzajú vo svojich výsledkoch. Ak je však aplikácia týchto dôvodov kongruentná, formálnu justifikáciu možno použiť v rámci tretej sekvencie spoločne s justifikáciou vecnou. A: Prečo mám dodržať maximálnu povolenú rýchlosť? B: Pretože to stanovuje pravidlo. A: Prečo mám dodržať toto pravidlo? B: Pretože to zvyšuje bezpečnosť premávky a súčasne aj predvídateľnosť tvojej jazdy.

24 Schauer, F., *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*, c.d., s. 140–165.

25 Nález ÚS ČR so spis. zn. Pl. ÚS 33/97 zo dňa 17. 12. 1997, bod IV/c. Dostupné na: <http://nalus.usoud.cz>; [cit 28. 6. 2021].

do prvého rádu dôvodov. Schauer svojimi argumentmi vysvetľuje, prečo takýto skok nie je neproblematiký, prečo striktná aplikácia pravidiel nemusí byť len dôsledkom zlovoľe alebo neznalosti. Zároveň však sám pripúšťa, že vylučujúca sila pravidiel vôbec nemusí byť absolútna, ako si to predstavoval Raz. Podľa Schauera nie je potrebné, aby pravidlo ako vylučujúci dôvod muselo nad konkurujúcimi dôvodmi „prevážiť vždy“. Šofér, ktorý prekročí povolenú rýchlosť, aby odviezol zranenú osobu do nemocnice, môže za menej dramatických okolností dané pravidlo plne rešpektovať, aj keď má dôvody na to, aby ho porušil. Pravidlo je totiž účinné aj vtedy, keď síce odmietaťme poctivo zväžiť každý jeden konkurujúci dôvod, no stále si ponechávame priestor pre povrchné nahliadnutie [*prefunctory glimpse*], či sa medzi nimi nenachádza nejaký obzvlášť závažný, ktorý by aplikáciu pravidla zvrátil.²⁶ Toto nahliadnutie ani nemusí byť výsledkom cielavedomej aktivity, pretože to, že konkurujúci dôvod je obzvlášť závažným, sa dá zistiť i podľa toho, že ho človek uzrie aj vtedy, keď ho nehľadá. Ak sa pravidlá majú aplikovať striktné, automaticky to neznamená, že sa musia aplikovať slepo, mechanicky, bez ohľadu či dokonca priamo v rozpore s ich účelom a na nápadne neúmernú ťarchu ich adresátov.²⁷

Uznajme teda, že nie každý skok v argumentačných sekvenciách musí byť neprípustný, a vráťme sa k našej pôvodnej otázke: Je v poriadku, ak vedecká komunita vyžaduje pre overenie určitých hypotéz či teórií väčšiu silu dôkazu len preto, že jej eventuálna omylnosť by v daných prípadoch viedla k vážnejším spoločenským následkom? A ak áno, je takáto interakcia medzi epistemickými a morálnymi kritériami dôkazom, že bezhodnotovosť vedeckého poznávania je len chimérou?

3. Argumentačné sekvencie vo vedeckom diskurze

Argumentácia vo vedeckom diskurze prebieha tak, že v prvej sekvencii aplikujeme pravidlá testovania hypotéz, zatiaľ čo v druhej sekvencii tieto pravidlá formulujeme s ohľadom na určité ťažiskové hodnoty. Diskusia o bezhodnotovej povahe vedy prebieha v sekvencii tretej, v normatívne rovine znie základná otázka takto: Máme pravidlá testovania hypotéz formulovať len s ohľadom na epistemické hodnoty, alebo aj s ohľadom na hodnoty ostatné? Rudner si všimol, že vedci a vedkyne požadujú väčšiu silu dôkazov v závislosti od spoločenskej závažnosti dopadov ich prípadného omylu. Tým

26 Schauer, F., *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*, c.d., s. 90–91.

27 K diskusií o vylučujúcej povahe pravidiel pozri aj Atria, F., *On Law and Legal Reasoning*. Oxford–Portland, OR, Hart Publishing 2001, s. 123–140.

preukázal, že súčasťou vedeckej metodológie sú aj neepistemické či morálne hodnoty. Podarilo sa mu takýmto spôsobom spochybníť bezhodnotovosť vedeckého poznávania?

Bezhodnotovosť vedeckého poznávania sa tradične chápe ako požiadavka, v zmysle ktorej sa rozhodnutie o tom, či určitý výrok, hypotézu alebo teóriu akceptovať, má riadiť výlučne iba epistemickými kritériami.²⁸ Táto požiadavka teda predpokladá, že **a)** kritériá akceptácie dokážeme rozdeliť na epistemické a neepistemické – a jej podstata spočíva v tom, že **b)** v procese vedeckého poznávania máme epistemickým kritériám pripísať výlučné postavenie.

Ad a) Deleniu kritérií na epistemické a neepistemické sa niekedy vyčíta, že je neostré.²⁹ Neostrá, kontinuálna povaha rozdielu však neznamená, že rozdiel neexistuje: Šedá farba nie je dôkazom, že biela je rovnaká ako čierna. Pri projektovaní kritériálneho kontinua do jednotlivých argumentačných sekvencií nemáme na výber len z dvoch alternatív: buď kontinuum rozprestrieme do jedinej sekvencie, alebo ho kategoricky rozdelíme do dvoch. Kontinuum sa dá rozdeliť do dvoch sekvencií – s výhradou, že pri aplikácii kritérií pochádzajúcich zo stredu kontinua sekvenčný skok pripustíme, zatiaľ čo pri aplikácii kritérií nachádzajúcich sa bližšie k protipólom kontinua takýto skok odmietneme. Otázka, či je pravda, že počas vojnového slovenského štátu bolo deportovaných 70 000 židovských občanov do koncentračných táborov, je jednoducho úplne iná ako otázka, či takáto deportácia smela byť prostriedkom na dosiahnutie nejakého, hoc aj legitímneho, politického cieľa: Skok z jednej sekvencie do druhej je neprípustný. Na druhej strane otázku, či na hodine dejepisu pri téme vojnového slovenského štátu spomínať študentom len spoluvinu za genocídu časti vlastného obyvateľstva alebo naopak len zásluhy za rozvoj vtedajšieho hospodárstva, riešime podľa kritérií, u ktorých si azda ani nie sme istí, či spadajú do kategórie pravdy alebo dobra.

Ďalšou námietkou proti deleniu kritérií na epistemické a neepistemické je skutočnosť, že vo vedeckej komunite sa tie prvé dajú presadzovať len v interakcii s tými druhými. Martin Carrier tvrdí, že vyššia šanca na dosiahnutie konsenzu vo vedeckej komunite nie je spôsobená privilegovaným postavením epistemických hodnôt, ale tým, že vedci a vedkyne majú vypestovaný špecifický „*epistemický postoj*“. Tento postoj vzniká zvnútorňovaním osobit-

28 Porovnaj Lacey, H., *Is Science Value Free? Values and Scientific Understanding*, c.d., s. 69 a nasl.; Roberts, J. T., *Is Logical Empiricism Committed to the Ideal of Value-Free Science?* In: Kincaid, H. – Dupré, J. – Wylie, A. (eds.), *Value-Free Science? Ideals and Illusions*. Oxford, Oxford University Press 2007, s. 147 a nasl.

29 Rooney, P., *On Values in Science: Is the Epistemic/Non-Epistemic Distinction Useful?* *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*. Vol. 1992. Chicago, Chicago University Press 1992. Volume One: Contributed Papers (1992), s. 15–16. Dostupné tiež na: <https://www.jstor.org/stable/192740>; [cit. 6. 7. 2021].

ných „*spoločenských hodnôt vedeckej komunity*“ a je kodifikovaný v procedurálnych pravidlách vedeckého skúmania. V praxi sa manifestuje napríklad ako záväzok zaoberať sa kritickými názormi či záväzok pripisovať intelektuálnu autoritu len podľa dosiahnutých vedeckých výsledkov.³⁰ Nie je však nič nezvyčajné, ak sa vyznávanie epistemických hodnôt v praxi manifestuje správaním, ktoré je typické pre normatívne praktiky vo všeobecnosti, napríklad uznávaním alebo odmietaním druhých ľudí podľa toho, do akej miery ich výkony zodpovedajú určitému súboru kritérií. Rovnako netreba popierať ani to, že interakcia medzi epistemickými a morálnymi hodnotami môže v určitých prípadoch čistotu vedeckého poznávania posilniť, nie oslabiť. Napríklad ochota vedca reagovať na nesúhlasné stanoviská kolegov môže byť motivovaná jeho snahou o zachovanie koherencie, pretože nesúhlas vo vedeckom diskurze indikuje logickú kontradikciu. Ak je však vedec samolúby a trpí neúctou k druhým, môže to celkový proces odhaľovania pravdy spomaliť. Osobitnou kapitolou je inštitucionalizácia epistemických hodnôt. Proces recenzného konania vedeckého časopisu alebo proces pridelenia finančných prostriedkov na vedecký výskum nikdy nebude odzrkadľovať len epistemické hodnoty, pretože tu okrem hľadania pravdy ide aj o iné praktické aktivity – vydávanie časopisu a prerozdelenie peňazí.

Ad b) Výlučnosť epistemických kritérií sa vzťahuje na proces vedeckého poznávania, v ktorom testujeme určitý výrok, hypotézu alebo teóriu. Už v úvode sme tvrdili, že aby tento proces mohol prebehnúť, musia mu predchádzať určité hodnotové rozhodnutia. Ak vedec na sklonku svojej kariéry rozmyšľa, či v jeho prípade platí, že byť „dobrým vedcom“ znamená aj byť „dobrým človekom“, reťaz svojich argumentov môže skladať z odpovedí na otázky typu prečo sa rozhodol robiť vedu, prečo si vybral konkrétny predmet skúmania, prečo ho popísal slovami, ktorými ho popísal a pod. Hoci odpovede na takéto otázky ovplyvňujú, či a ako proces konkrétneho vedeckého skúmania prebehne, samé doňho nevstupujú, aspoň nie v podobe kritérií rozhodujúcich, či určitú hypotézu akceptovať alebo odmietnuť. Ak by dôvod výberu vedeckej kariéry figuroval ako dôvod pre potvrdenie určitej vedeckej hypotézy, išlo by o neprípustný sekvenčný posun, zmätočné zmiešanie problémov, ktoré sa riešia a majú riešiť osobitne. Napokon teda výlučnosť epistemických kritérií ostáva v hre, aj keď vo všeobecnosti pripustíme, že bez neepistemických hodnôt by žiadna veda neexistovala. V Rudnerovom argumente sú však sekvenčné posuny jemnejšie.

V jednej sekvencii hodnotíme dôkazy v prospech alebo neprospech určitej hypotézy či teórie, v druhej sekvencii pretvárame rámce, na základe

30 Carrier, M., Values and Objectivity in Science: Value-Ladenness, Pluralism and the Epistemic Attitude. *Science and Education*, 22, 2013, No. 10, s. 2563; s. 2565.

ktorých takéto hodnotenia robíme. Rudner do vedeckej metodológie zahŕňa nielen problém hodnotenia dôkazov, ale aj problém stanovenia ich potrebnej sily. Vo výnimočných prípadoch (napr. výskum autonómnych obranných systémov či editovanie ľudského genómu) bude skutočne na mieste, ak sa miera potrebnej sily dôkazu prehodnotí, no v prípadoch rutinných (napr. testovanie bezpečnosti nového typu práčky) by bol takéto postupy zbytočné, pretože potrebná sila dôkazu je štandardizovaná príslušnou spoločenskou konvenciou. Ako sme spomenuli predtým, súčasne konvencie stanovujú, že pri medicínskych výskumoch vo všeobecnosti musí byť riziko omylu menšie ako 1%, zatiaľ čo pri výskumoch v sociálnych vedách sa bežne akceptuje riziko menšie ako 5%. Neustálym prehodnocovaním týchto konvencií z prípadu na prípad by sme sa mohli obráť o niektoré z výhod vlády pravidiel, ktoré formuloval Schauer: Proces testovania hypotéz by bol menej predvídateľný, zdĺhavejší, nákladnejší, náchylnejší k chybám, vykazoval by menšiu stabilitu a oslaboval by kooperačné tendencie vo vnútri vedeckej komunity. Uzavrime teda, že skok zo sekvencie, v ktorej hodnotíme dôkazy, do sekvencie, v ktorej formujeme rámce pre takéto hodnotenie, je prípustnou, no nie bežnou súčasťou testovania hypotézy. Či už stanovenie miery potrebnej sily dôkazu leží na pleciach konkrétneho vedca, vedkyne, výskumného tímu alebo vedeckej komunity ako celku, isté je, že epistemické kritériá v procese vedeckého poznávania svoje výlučné postavenie stratili, pretože vedci, nie ako ľudia, ale ako vedci, určujú silu dôkazu aj podľa morálnych kritérií.

Rudnerovi išlo o to, aby sme sa vzdali „mierne infantilného“ stereotypu, podľa ktorého vedec dokáže zrkadliť svet „pasívne, chladnokrvne, bez emócií a neosobne“ a jedinú, čo k tomu potrebuje, sú „starostlivo vyleštené šošovky zasadené do oceľových rámov svojich okuliarov“.³¹ Namiesto tradovania mýtov by sa vedci mali pokúsiť dostať uplatňovanie neepistemických hodnôt pod svoju vedomú kontrolu. Krokom k takémuto riešeniu by mohlo byť preformulovanie tradičného konceptu bezhodnotového poznávania. Azda bude stačiť, ak radikálnu požiadavku, podľa ktorej epistemické kritériá majú v procese vedeckého poznávania *výlučné* postavenie, nahradíme jej miernejšou verziou, podľa ktorej tieto kritériá majú len postavenie *prednostné*. V tomto zmysle možno pripustiť, že pri voľbe medzi akceptáciou a odmietnutím hypotézy má slovo aj morálka, no s dodatkom, že sa k nemu dostane vždy len ako druhá v poradí: Nie priamo pri testovaní danej hypotézy, ale nepriamo pri stanovovaní štatistickej významnosti vyjadrujúcej prípustnú pravdepodobnosť omylu. Požiadavka bezhodnotového poznávania hovorí len to, aby sa dané poradie zachovalo, aby sme neskákali svojvoľne z jednej sekvencie do druhej.

31 Rudner, R., *The Scientist Qua Scientist Makes Value Judgments*, c.d., s. 6.

Napokon Rudner priznáva prednosť epistemickým kritériám nielen tým, že ich morálne implikácie rieši v odlišnej argumentačnej sekvencii, ale aj tým, že tieto implikácie považuje za relevantné až vtedy, keď sú dôsledkom epistemického zlyhania, keď sú dôsledkom omylu. Ako sme uviedli predtým, takýmto spôsobom sa Rudnerovi podarilo obísť námietku uzurpácie zodpovednosti, pretože kto iný by mal niesť zodpovednosť za vlastnú omylnosť, ak nie práve vedci a vedkyne? Implicitne tu teda máme prítomnú jasnú postupnosť: Áno, v rámci metodológie vedy je celkom namieste rozprávať sa aj o spoločenských dopadoch vedeckej činnosti, o tom, či konkrétny vedecký výskum prinesie ľuďom a spoločnosti nejaké nežiaduce následky. O týchto následkoch sa však bavme až po tom, čo sa ustáli, že boli spôsobené epistemickým zlyhaním na strane vedcov, teda napr. v dôsledku toho, že svoje závery neopierali o dostatočne silné dôkazy, že pri testovaní hypotézy nemali nastavenú štatistickú významnosť dostatočne prísne.

Záver

Richard Rudner preukázal, že popri epistemických kritériách tvoria súčasť vedeckej metodológie aj kritériá morálne, čím poprel tradičné chápanie bezhodnotovej vedy. Pre bezhodnotové poznávanie však nie je kľúčové, aby boli epistemické kritériá exkluzívne, stačí keď budú prioritné. V tomto zmysle požiadavka bezhodnotového poznávania hovorí len toľko, že morálne kritériá majú vstupovať do procesu poznávania až ako druhé v poradí, v situácií, keď si z nejakého vážneho dôvodu myslíme, že nastavenie našich epistemických kritérií nie je vhodné.

SUMMARY

Value-Free Science as a Product of Sequential Reasoning

Can scientists invoke the value of good when seeking the truth? Richard Rudner claims they can because when they are setting the degree of the sufficient strength of scientific evidence, they take into consideration the social consequences of their eventual errors. However, as far as we conceive value-free science as a requirement for the privileged, not exclusive, status of epistemic values, then Rudner's insight does not refute but rather confirms it. A reasoning sequence in which we scrutinize the tenability of a hypothesis or a theory based on epistemic criteria is different from

a sequence in which we scrutinize the epistemic criteria themselves. For value-free science, scientists must not swing between these two sequences arbitrarily.

Keywords: value-free science, Rudner's argument, reasoning sequences, structured legal discourse, first-order and second-order reasons, epistemic and non-epistemic values

ZUSAMMENFASSUNG

Wertfreie Wissenschaft als Produkt der Sequenzargumentation

Ist es zulässig, sich bei der Suche nach der Wahrheit auf den Wert des Guten zu berufen? Richard Rudner behauptet: Ja, weil Wissenschaftler und Wissenschaftlerinnen bei der Bestimmung der erforderlichen Beweiskraft auch die gesellschaftlichen Folgen eines möglichen Irrtums berücksichtigen. Wenn wir jedoch die Wertefreiheit der wissenschaftlichen Erkenntnis als Forderung nach einer bevorzugten, nicht jedoch exklusiven Stellung epistemischer Kriterien auffassen, dann widerspricht Rudners Anmerkung dem nicht, sondern bekräftigt dies sogar. Die Argumentationssequenz, in der wir die Haltbarkeit einer Hypothese oder Theorie auf der Grundlage epistemischer Kriterien beurteilen, ist eine Andere, als die Sequenz, in der wir die Eignung der epistemischen Kriterien selbst beurteilen. Für eine Wertefreiheit der wissenschaftlichen Erkenntnis ist entscheidend, dass Wissenschaftler und Wissenschaftlerinnen nicht willkürlich zwischen diesen Sequenzen hin und her wechseln.

Schlüsselwörter: wertfreie Wissenschaft, Rudners Argument, Argumentationssequenzen, strukturierter juristischer Diskurs, Gründe der ersten und der zweiten Ordnung, epistemische und nicht epistemische Werte